

İNSANIN YARATILIŞINDA FITRAT- DEĞER İLİŞKİSİ VE FITRATA MÜDÂHALE / DEĞERLERİN AŞINMASI

Konuya girmeden önce kısa bir durum tespitinde bulunmak istiyorum.

Hepimiz iyi biliyoruz ki “insan” denilen yüce varlık, gerek fiziki gerekse mânevi yapısı itibariyle kompleks bir yapıya sahiptir. Bu kompleks yapıya sahip varlık, tarihin en eski devirlerinden beri hep araştırmalara, anlama faaliyetlerine ilim dallarına konu olmuştur. Çünkü insan tanınmalıdır. Zira insanın tanınması demek, onun varlık âlemi içindeki konumunun bilinmesi demektir. Fakat bu “insanı tanıma” faaliyetleri, pek de başarılı olmuş değillerdir. İnsanı konu alan hemen bütün bilim dalları, insanın bir yönünü öne çıkarmak suretiyle onu **parçacı** bir yaklaşım içinde tanımaya çalışmışlardır. Bu parçalanma ise, insanı daha da tanınmaz hale getirmiştir.

İnsanı tanıma üzerine yapılan çalışmalara geçmişten günümüze şöyle bir baktığımız zaman, şunu görüyoruz: kimi insanın fizyolojik yapısını, davranış biçimlerini, kimi duygusal yapısını, kimi aklî yapısını esas alarak insanı merkezden alıp kenara çekmek suretiyle tanımaya çalışmışlardır. Nihâi amaç ise, **iyi ve erdemli insan** olmanın yolunu bulmaktır. Fakat sonuç öyle olmamıştır. Bu gün varılan noktada, kimileri **duygularının** baskısı altında, kimileri **hazzın**, kimileri **sezginin** altında ezilip kalmış, o kurulmak istenen **Erdemli Şehir bir** türlü kurulamamış; özlenen **mutlu** hayata kavuşulamamıştır. Çünkü insan parçalanmıştır. **Pozitivist** düşünce tarzı, insan denilen o yüce varlığın bütünlüğünü bozmuş, bütün değer yargıları anlam değiştirmiştir. Pozitivizm,

Modernizm, Küreselleşme gibi insana farklı düşünce, algı ve yaşam biçimleri öneren anlayışlar peşpeşe gelerek insan üzerinde bir baskı oluşturmuşlardır. “İnsan” denilen yüce varlık, her geçen gün bir yenisiyle karşılaştığı baskı unsurlarının zihinsel bir travmasını yaşamaktadır.

Konu başlığından da anlaşılacağı gibi, önemli iki kavramdan söz ediyoruz, bunlar: **Fıtrat** ve **Değer**. Her iki kavram da insanı doğrudan ilgilendirmekte, insanın duygu, düşünce ve davranışlarına etki etmekte ve onlara anlam kazandırmaktadır. İnsanın tutum ve davranışlarında bu kadar etkili olan bu iki kavramdan **Fıtrat**, insanın ontolojik yapısına, yaratılış özelliklerine ve nihayet bu yaratılış özellikleri itibariyle varlık âlemi içindeki yerine işaret ederken, **değer**, insanın inançlarına, kabullerine, bireysel ve toplumsal hayatındaki davranış biçimlerine yol gösteren ölçü olduğuna işaret etmektedir.

Her iki kavramı kısaca tahlil edecek olursak:

“**Fıtrat**” kavramı, kelime olarak, “**Yarmak, ikiye ayırmak, yaratmak, îcad etmek**” mânâlarına gelen Arapça (**Fa-ta-ra**) kökünden isim olup, “**yaratılış, belli yetenek ve yatkınlığa sahip oluş**” anlamında kullanılmaktadır. İlk yaratılış, bir bakıma, “**mutlak yokluğun yarılarak, içinden varlığın çıkması**” şeklinde telakkî edildiğinden, “**fıtrat**” kelimesiyle ifâde edilmiştir. Buna göre; “**fıtrat, ilk yaratılış ânında varlık türlerinin temel yapısını, karakterini ve henüz dış tesirlerden etkilenmemiş olan ilk saf halini**” belirtmektedir.¹ Yani fıtrat, “insanın öz yaratılışı, “insânî varoluşun ilk ve saf hali” olup, “İnsanın, Allah vergisi, değişmez karakteridir.”²

¹ İbn Manzur, *A.g.e.*, “f-t-r” mad; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, “fa-ta-ra” mad; Râ-gıb, *A.g.e.*, s.575; İbn Abdilberr, *Temhîd li mâ fi Muvatta' mine'l-maânî ve'l-esânîd*, Thk. Said Ahmed A'râb, XVIII,57 vd; krş. DİA, XIII,47

² Rum,30

Fıtrat üzere yaratılmış olarak varlık sahnesine çıkan insanın, “öz yaratılışı/fitratı” diğer varlıklara göre, bir takım üstünlüklerle donatılmıştır. Bu üstünlükler Kur’an-ı Kerim’de şöyle anlatılır:

-Allah, insanı en güzel surette (*ahsen-i takvîm* üzere) yaratmıştır.³

-Onu yeryüzünde halife kılmıştır⁴.

- **Akıl** ve **irâde** sahibi kılarak İyi ve kötüyü ayırdetme yeteneği vermiştir.⁵

-Allah insana, “*ruhundan üflemiştir.*”⁶ Yani, onun yaratılış özüne, kendi esmâ ve sıfatlarının tecellisinden bahsetmiştir.

-Varlık âlemindeki her şeyi onun hizmetine vermiştir.⁷

-Eşyayı anlama ve anlamlandırma kabiliyeti vermiştir.⁸

-**Beyanı**⁹ ve bilmediği şeyleri öğretmiştir.¹⁰

-**Emâneti** vermiştir¹¹

Yani insan, yaratılışındaki tüm bu özellikleri îtibariyle, Allah’ın isim ve sıfatlarından “**esmâu’l-hüsna**” dan yansımalar taşımaktadır. Varlık âlemi içinde insan, Allah’ın isimlerinin tecelli ettiği biricik varlıktır. Böylece, varlık yapısıyla insan yeryüzünde Allah’ın halifesi olmaya hak kazanmış, ilâhî irâdeyi gerçekleştirmesi için bir vasıta olma görevini üstlenmiştir.¹²

“**Değer**” kavramı ise, insanın *öz yaratılışında/fitratında* var olan, gerek bireysel gerekse toplumsal hayatında bir takım olgulara ya da tutum

³ Tin 95/4

⁴ Bakara 2/30

⁵ İsrâ 17/70

⁶ Hicr 15/29; Sad 38/72

⁷ İbrahim 14/32-33; Hac 22/65

⁸ Bakara 2/ 31

⁹ Rahman 55/2

¹⁰ Alak 96/5

¹¹ Ahzab 33/72 Yeryüzünde ahlaka dayalı bir sosyal düzen kurma görevini Kur’an “emanet” olarak ifade etmiştir . (Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kuran*, Ankara Okulu Yay.Ankara 2007, s.51)

¹² Hökelekli,H., *a.g.e.*, s.196

ve davranışlara “*arzu edilebilir veya edilemez*” , “*iyi-kötü*”, “*doğru-yanlı*” şeklinde anlam yükleyen, kıymet biçen birçok yargının kaynağı olan inançtır.

“Geleneksel felsefî anlayışa göre iyi, doğru ve güzel, yani tüm değerler, varlıkta mevcut olan ve ona bitişik bulunan özelliklerdir ”¹³

Bu ifadede, varlık âlemi içinde en üstün mertebede yer alan insanın, yaratılışındaki **orijinal yapısına /fitratına** konulmuş olan özellikler dile getirilmiştir. Bu da bizi, **değerlerin kaynağının ilâhî olduğunu**, ilâhî kudret tarafından insanın fitratına yerleştirildiğini; “insanın, tüm değerlerin merkezinde yer alan bir varlık”¹⁴ olduğunu göstermektedir. Değerlerin tatmin edici ve kalıcı olmasının sebebi, kaynağının zaman ve mekan üstü olmasındandır.

Çünkü Allah, insana “*kendi ruhundan üflemiş*”, bir anlamda **değer** yüklemiş, onu özel surette donatmış ve kendisini halife tayin etmiştir. İnsana düşen şey ise, öz yaratılışında var olan bu değerlerin **farkına varmak**, onları **keşfetmektir**. İnsan bu farkındalık özelliğiyle, gerek kendi varlığındaki, gerekse kendisinin dışındaki varlıklarda bulunan her türlü iyi ve kötü, arzu edilen ve arzu edilmeyen özellikleri farkederek ona bir kıymet biçer ve anlam katar. Değerler sabittir, değişen davranışlardır.

Değerlerin kökü insanın ruh dünyasında, bedeni ise, kültür dünyasında yer alır. Onun için insan fitratında, öz yaratılışında var olan ve onu mükemmel kılan niteliklerin **keşfedilmesi ve içselleştirilip** karakter halini alması için, bilgiye ve aydınlanmaya, yardım ve rehberliğe ihtiyaç vardır.

¹³ Hökelekli,H., *a.g.e.*, s.194

¹⁴ Hökelekli,H., *a.g.e.*,göst.yer

“İnsan, **olgu** ve **değer**in bir arada bulunduğu bir dünyaya doğar. Eğer bir tutum ve davranışa “**iyi**”, bir güle “**güzel**” diyorsak, iyiliği ve güzelliği gelişi güzel icat etmiyor, onları buluyor ve keşfediyoruz.”¹⁵

Bu da bize şunu göstermektedir: **Fıtrat** ile **değer** arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki, insanın kendini tanıması, ilâhî irâdenin, insanın *öz yaratılışına/fitratına* koymuş olduğu üstünlükleri keşfetmesi; bunların, aslında o yüce kudretin isim ve sıfatlarının şu veya bu şekilde yansımından ibâret olduğunu fark etmesi şeklinde bir ilişkidir. Bu ilişki fıtrat çizgisidir. İnsan bu çizgiyi korumakla yükümlüdür.

“Allah, alîmdir, Allahın bu sıfatının tecellisini kendisinde hissedenden insan da bilgi üretmek, bilgili olmak zorundadır.

Allah kadîrdir, her şeye gücü yeter, insan da güçlü olmak zorundadır. Bu fert bazında da toplum bazında da böyledir.

Allah cemîldir/güzeldir, insan da güzel olmak zorundadır.

Bunu uzatabiliriz. Yani Allahın 99 ismini sayınız, orada İslâmî değerleri bulursunuz...”¹⁶

“*Nefsini bilen Rabbini bilir*” sözü, aslında tamamen bu gerçeği yansıtmaktadır. “Kendini tanımak, nihâî anlamda varoluşun bir **değer** olduğunu bilmek ve inanmak demektir.”¹⁷

Dinin bütün emirleri **fitrat çizgisi** üzere yaşamayı temine yöneliktir. Böyle bir yaşam biçimi, **değer odaklı** bir yaşam biçimidir. Bu da, değerlerin yaşanması ve sürekli canlı tutulmasıyla gerçekleşir. İnsan kendini değerler dünyası içinde inşa eder. Çünkü değerler, davranışlarımıza yol gösteren ilkeler ve standartlardır.¹⁸

¹⁵ Aydın,M.,Tanrı Ahlak İlişkisi,s.82

¹⁶ Yediyıldız, B.,İslami Değerlerin Geleceği, Sempozyum Bildirileri,s.261

¹⁷ Hökelekli,H., *a.g.e.*, s.15

¹⁸ Hökelekli,H., *a.g.e.*, s.270

İşte o değerleri insan benimser ve o istikamette yaşarsa, dünyaya sevgi gelir, adalet gelir, hoşgörü gelir, yaratıcılık gelir, yenilenme gerekir.¹⁹

Değer yaşamak, değer bilgisi ve bilinciyle, bu değerleri, hayatımıza katarak benliğimizin bir parçası yaparak yaşamaktır. Yalnız değerlerin farkındalığı, bilgisi ve bilinci yetmez; irade gücüyle onların hayata geçirilmesi gerekir. O değerlere göre yaşamayı gerçekleştirebilmek, o değerleri eylemlerimize katabilmek zorunluluğu vardır.²⁰

Fıtrat çizgisinden ayrılmak, Allah'ın insanın *öz yaratılışına / fıtratına* koyduğu dengenin bozulması demektir. Değerler ve ilkeler bütününden sapsak ve uzaklaşmak, insanın kendisine karşı **yabancılaştırmasıdır**. Bunun Kur'an'daki karşılığı ise, **şirk**dir. Çünkü "şirkte birleşme ve bütünleşme değil, parçalanma ve bölünme egemendir. Varlığın yaratılıştan getirdiği hukukuna tecavüz, şirkin en belirgin özelliğidir. Bundan dolayı da "**şirk, en büyük zulümdür.**"²¹ İnsanın kendisine karşı yabancılaştırması, bir anlamda fıtrata yapılan müdâhale demektir.

Bir toplumda değerlerin sarsılması, bazı değerlerin kaybolması ve önemini yitirmesi durumunda bireylerin ve toplumun ruh sağlığı ciddi bir tehdit altına girer, toplumsal bütünleşme ve dayanışma zayıflar, **kişi kişinin kurdu** haline gelir.²²

İnsanın Yaratıcısıyla olan bağı onun aşkın yönünün yansımasıdır. Aşkın, mânevi yönüyle bağını koparan insan, kendi doğasına da

¹⁹ Yediyıldız, B., a.g.e.,s.261

²⁰ Ahmet İnam., Web sitesi'nden

²¹ Düzenli, Y., Kur'an Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan,İst, 2000,s.277

²² Hökelekli,H., a.g.e., s.270

yabancılaşır. İnsanı insan yapan öz, Allah'ın içimize **üflediği nefhadır**. Bu yüzden Allah'a yakınlıkla gerçek benliğimize yakınlık arasında doğru bir orantı vardır.²³

İlahî öğretiler açısından bakıldığında bugün topyekûn bütün insanlığın bir değerler kaybına uğradığı, hatta bir değerler bunalımı yaşadığı muhakkaktır. İnsanlık tarihi boyunca bireyleri ve toplumları derinden sarsan en önemli bunalımlardan birisidir, değerler bunalımı. Hatta söz konusu bunalım, ahlak bunalımından daha derindir. **Modern zamanlarda** bilinçli değersizleştirme politikaları, insanı, varlığı ve kâinatı değerlerden arındırma siyasetleri, bu bunalımı daha da derinleştirmiştir²⁴

Günümüzde insanın kendisinin unutulması ve unutturulmasına yol açan en temel olgu, insanî ve ahlâkî değerlerin gündemden düşmesidir.

Toplumda bir arada yaşayan insanların, bu yaşamın sürmesi için yaşamı düzenleyen değerlere ihtiyaçları vardır. Değerlerle yaşamak, bir arada yaşamanın olmazsa olmaz özelliğidir.

Unutulmaması gereken nokta, değerlerin yaşanması ve sürekli olarak canlı tutulmasıdır. Ahlâkî değerler, günah/sevap ekseninde değil, yaparak, yaşayarak, anlaşarak ve paylaşarak öğretilmelidir. Toplumun ruh sağlığı ve bütünlüğü, insâni değerlerin yeni nesillere sistemli ve kalıcı yöntemlerle aktarılması ve onların bu değerleri davranışa dönüştürebilmeleri ile yakından ilgidir.²⁵ Eğitim öncelikle kişinin fitrî yeteneklerini sağlıklı bir şekilde geliştirebilmesinin yol ve yöntemlerini uygulamalıdır. Bu yapılırken de insan, parçalanmadan bir bütün olarak ele alınmalıdır. (*Allahub a'lemu bi'sevab*).

²³ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, İstanbul, 1997, s. 513

²⁴ Görmez. M., <http://www.guneymuftulugu.gov.tr/yazioku.asp?id=16>

²⁵ Hökelekli,H., *a.g.e.*, s.277

